

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق و اخلاق بالینی

دکتر محمود عباسی

رئیس انجمن علمی حقوق پزشکی ایران
و رئیس مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

محورهای اساسی اخلاق پزشکی

۱- اخلاق در آموزش؛

۲- اخلاق در پژوهش؛

۳- اخلاق در درمان.

(اخلاق بالینی)

قلمرو حقوق و اخلاق بالینی

۱- رابطه پزشک و بیمار؛

۲- مسائل مستحدثه؛

۳- فناوری های نوین زیست پزشکی.

گستره حقوق و اخلاق بالینی

اولین تلاش‌ها به منظور توجه به حقوق و اخلاق بالینی در آمریکا و کانادا آغاز شد و به تبع آن اکنون فعالیت‌های مشابهی در کشورهای غربی، اروپای مرکزی و ژاپن در حال انجام است. در واقع توجه به حقوق و اخلاق بالینی در بسیاری از نقاط جهان گسترش یافته است که از آن جمله می‌توان به آمریکای جنوبی و مرکزی، اروپای شرقی و بخش‌هایی از آسیا و آفریقا اشاره کرد.

تعریف حقوق و اخلاق بالینی

شناخت، آنالیز و حل تعارض‌های ارزشی و چالش‌های حقوقی که هنگام مراقبت‌های بهداشتی درمانی در بیمارستان‌ها و مراکز درمانی به وجود می‌آید.

دامنه فعالیت‌های حقوق و اخلاق بالینی

۱- بررسی و تنظیم سیاست‌های راهبردی؛

۲- آموزش حقوق و اخلاق؛

۳- انجام مشاوره‌های حقوقی و اخلاقی.

مسائل مطرح در حقوق و اخلاق بالینی

- ۱- رضایت آگاهانه؛
- ۲- رازداری؛
- ۳- حفظ حریم خصوصی؛
- ۴- توانایی یا اهلیت تصمیم گیری؛
- ۵- تصمیم گیری در مورد گروه های ناتوان؛
- ۶- تخصیص منابع و مراقبت های پایان حیات؛
- ۷- خودکشی مساعدت شده توسط پزشک؛
- ۸- مراقبت های تسکینی؛
- ۹- خطاهای پزشکی؛
- ۱۰- اخلاق ژنتیک؛
- ۱۱- بیوتروریسم.

مکانیسم توجه به حقوق و اخلاق بالینی

مکانیسم معمول برای توجه به اخلاق بالینی در بسیاری از سازمان‌های ارائه‌دهنده خدمات بهداشتی درمانی، تأسیس کمیته‌های اخلاقی است.

وظایف کمیته‌های اخلاق بالینی

- ۱- آموزش حقوق و اخلاق؛
- ۲- حمایت از حقوق بیماران؛
- ۳- ارائه خدمات اخلاقی و تحقیق؛
- ۴- پژوهش در زمینه حقوق و اخلاق بالینی.

موضوعات اساسی مورد مطالعه در حقوق و اخلاق بالینی

۱- تبیین معیارهای حقوق و اخلاق بالینی؛

۲- چگونگی آموزش و نهادینه کردن آن در مراکز درمانی؛

۳- تشریح برنامه‌های راهبردی آموزش حقوق و اخلاق بالینی؛

۴- شناخت روش‌های حقوق و اخلاق بالینی؛

۵- ضرورت بسط و گسترش حقوق و اخلاق بالینی و

نهادینه کردن آن در نظام جامع سلامت.

فلسفه حقوق و اخلاق بالینی

حقوق و اخلاق بالینی تخصصی عملی و ارائه‌دهنده رویکردی ساختاری برای تعریف، تحلیل و حل مسائل حقوقی و اخلاقی در پزشکی است. پزشکی حتی در فنی‌ترین و عملی‌ترین شکل خود تقابل بین موجودات انسانی و کار پزشکان در تشخیص بیماری، پیشنهاد راهکار و ارائه درمان است که گاهی با چالش‌های اخلاقی و حقوقی روبرو می‌شود.

حمایت از اخلاق؛ آرمان پزشک و بیمار

آرمان پزشک و بیمار حمایت از ارزش‌های اخلاقی از
قبیل احترام متقابل، صداقت، حس اعتماد، دلسوزی و
تعهد برای تعقیب اهداف مشترک است که معمولاً
رابطه اخلاقی منطقی بین بیمار و پزشک را تضمین
می‌نماید.

مدیریت حقوق و اخلاق بالینی

حقوق و اخلاق بالینی هم به معضلات اخلاقی که باید هر گونه رویارویی اخلاقی را حمایت کند مربوط می شود و هم به مسایل حقوقی که معمولاً در این رویارویی ها پیش می آید. اما اعتقاد راسخ در طب بالینی بر این است که حتی وقتی معضلات حقوقی و اخلاقی زیاد است و احساسات بالا می گیرد، پزشکان، پرستاران، بیماران و خانواده های آنان می توانند برای تشخیص، تحلیل و حل بسیاری از مسایل حقوقی و اخلاقی به نحو مؤثری وارد عمل شوند.

اصول اخلاق پزشکی نوین

اخلاق پزشکی نوین مبتنی بر چهار اصل اخلاقی
احترام به استقلال و خودمختاری افراد، سودرسانی،
زیان نرساندن و عدالت است.

مدیریت مسائل حقوق و اخلاق بالینی

مسائل حقوقی و اخلاق بالینی بهتر است با توجه به چهار موضوع زیر مورد تجزیه و

تحلیل قرار گیرند: ۱- اندیکاسیون‌های پزشکی؛

۲- اولویت‌های بیمار؛ ۳- کیفیت زندگی؛

۴- ویژگی‌های اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و اجرایی.

این موضوعات همیشه در ارتباط با یکدیگرند و واقعیت‌های مختلفی از مورد

خاص را سازماندهی می‌کنند و توجه به اصول حقوقی و اخلاقی مناسب آن را

متذکر می‌شوند، اما هدف کلی ارائه روشی سیستماتیک برای شناسایی و تحلیل

موارد اخلاقی و حقوقی پیش آمده در طب بالینی است.

اندیکاسیون‌های پزشکی

اندیکاسیون‌های پزشکی به مداخلات تشخیصی و درمانی اشاره دارد که برای ارزیابی و درمان مشکل، مناسب هستند. به عبارت دیگر اندیکاسیون‌های پزشکی شواهدی موافق یا مخالف برای شروع مداخلات پزشکی است. اندیکاسیون‌های پزشکی در واقع اطلاعاتی درباره شرایط جسمی یا روحی بیمار است که اقدامات تشخیصی و درمانی را برای درک اهداف کلی پزشکی پیشنهاد می‌دهد. این اقدامات عبارتند از: پیشگیری، درمان و مراقبت.

اهداف کلی پزشکی

یک سخن حکیمانه اهداف پزشکی را در این عبارت خلاصه می کند: معالجه گاه به گاه، حمایت مستمر و آرامش دائمی؛ بنابراین مولفه هایی که در چارچوب اهداف کلی باید مورد توجه قرار گیرد، گسترده است.

اهداف کلی پزشکی

- ۱- ارتقای سلامت و جلوگیری از بیماری؛
- ۲- حفظ یا بهبود کیفیت زندگی با تسکین علایم بیماری و درد و رنج؛
- ۳- معالجه بیماری؛
- ۴- جلوگیری از مرگ بی موقع؛
- ۵- بهبود عملکرد یا حفظ وضعیت فعلی؛
- ۶- آموزش و مشورت با بیمار با توجه به شرایط وی؛
- ۷- اجتناب از ضرر رساندن به بیمار در طی دوره درمان؛
- ۸- مشارکت و همراهی در لحظه احتضار.

اولویتهای بیمار

الف - مفهوم بالینی

توجه به خواسته‌ها و اولویتهای بیمار در طب بالینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا همکاری و رضایت بیمار انعکاس‌دهنده نوع مراقبتی است که از طریق آن مداخلات پزشکی، گزینه‌ها، ارزش‌ها و خواسته‌های بیمار تحقق می‌یابد. رابطه خوب و منطقی پزشک و بیمار و همکاری آنها باعث تسهیل و تسریع تصمیم مراقبتی مشترک می‌شود.

اولویت‌های بیمار

ب - مفهوم اخلاقی

اولویت‌های اخلاقی بیانگر ارزش استقلال فردی است و عمیقاً ریشه در فرهنگ دارد. احترام به استقلال و خودمختاری بیمار رفتاری اخلاقی است که فرد را ترغیب می‌کند تا با اراده و اختیار خود مانع از دخالت دیگران در رسیدن به اهدافش شود.

اولویت‌های بیمار

ج - مفهوم حقوقی

به موجب قوانین و مقررات حقوقی تمام افراد واجد
حقی مسلم برای کنترل و مدیریت بدن خود و
محافظت از آن در برابر دخالت‌های ناخواسته یا
غیرمجاز می‌باشند. هر فرد واجد اهلیت حق دارد در
باره وضعیت بدن خود تصمیم بگیرد. این امر از طرف
قانونگذار تضمین شده است.

اولویتهای بیمار

د - مفهوم روانشناختی

توانایی بیمار برای بیان اولویتهای و الزام دیگران برای احترام به آنها به عنوان احساس ارزش شخصی، امری حیاتی است. نادیده گرفتن اولویتهای بیمار باعث خدشه دار شدن حس اعتماد بین پزشک و بیمار می شود و بدین ترتیب اثربخشی درمان کاهش می یابد.

دیدگاه پدرسالارانه (پترنالیسم)

اصطلاح پدر سالاری به اعمال و رفتارهای ناشی از اختیار و قدرت شخصی دلالت دارد که فکر می کند صلاح دیگران را که خود از دانش و توانایی کافی برخوردارند بهتر از آنها می شناسد. بنابراین اولویت های بیمار را نادیده می گیرد یا بی اعتنا از کنار آن می گذرد. این دیدگاه در گذشته مورد حمایت پزشکی قرار داشته است اما به نظر می رسد امروزه از لحاظ اخلاقی و حقوقی چندان درست

کیفیت زندگی

هرگونه آسیب یا بیماری کیفیت زندگی فعلی یا بالقوه فرد را کاهش می‌دهد و این امر در علایم و نشانه‌های بیماری بروز می‌کند. یکی از اهداف مداخلات پزشکی بازگرداندن، حفظ یا بهبود کیفیت زندگی بیمار است. می‌توان گفت کیفیت زندگی یعنی تجربه زندگی به طور کامل یا در برخی جنبه‌ها که با واژه‌های «خوب» یا «بد» و «بهتر» یا «بدتر» توصیف می‌شود.

ویژگی‌های زمینه‌ای

تقریباً در تمام شرایط بالینی علاوه بر پزشک و بیمار عوامل مختلف دیگری از جمله شرایط اجتماعی، حقوقی، اقتصادی، فرهنگی، سازمانی و... روی تصمیم‌گیری‌های پزشکی تأثیرگذار است. لذا در هر مورد ویژگی‌های زمینه‌ای باید مشخص شده و مورد ارزیابی قرار گیرد.

ویژگی های زمینه ای

در خصوص ویژگی های زمینه ای می توان به موارد ذیل اشاره

کرد: ۱- نقش بخش ها و گروه های ذینفع مثل خانواده بیمار؛

۲- محرمانه بودن اطلاعات پزشکی؛

۳- هزینه های مراقبت های سلامتی؛

۴- تخصیص منابع کمیاب مراقبتی؛

۵- نقش مذهب؛

۶- نقش قوانین و مقررات؛

۷- پژوهش های بالینی؛

۸- آموزش بالینی؛

۹- پزشکی به عنوان یک شغل؛ ۱۰- سلامت عموم.

فعالیت‌های حقوق و اخلاق بالینی

فعالیت‌هایی که در زمینه حقوق و اخلاق بالینی انجام می‌شود، عبارتند از:

۱- بررسی و تنظیم سیاست‌های راهبردی ۲- آموزش حقوق و اخلاق ۳- انجام مشاوره‌های حقوقی و اخلاقی برای ارایه دهندگان مراقبت‌های بهداشتی و درمانی به بیماران، خانواده‌ها، نهادها و سازمان‌های بیمه و درمانگر.

اخلاق بالینی باید دنیای واقعی را که در آن اخلاقیات اعمال می‌شود، مد نظر قرار دهد؛ زیرا هدف آن کمک به خدمات بالینی و هدایت سیاست‌های بالینی است. این دنیای واقعی شامل ابعاد گوناگون روانشناسی، پزشکی، حقوقی، فرهنگی و سیاسی می‌باشد که بر انواع مشکلات حقوقی و اخلاقی و نحوه حل آنها دلالت دارد.

کسب رضایت آگاهانه از بیمار

قبل از انجام هرگونه آزمایشی خصوصاً آزمایش‌های ژنتیک لازم است مزایا و مضرات آن به وضوح برای بیمار و بستگان وی توضیح داده شود. حصول اطمینان از آمادگی روحی فرد برای آزمایش و تحمل تبعات روانی و عاطفی ناشی از آن از مسئولیت‌های متخصصین علوم پزشکی است.

رضایت در تست ژنتیک

در تست ژنتیک پیش بینی آلزایمر برای جلوگیری
از برخورد متعصبانه و ترس از بدنام شدن به مشاوره
صحیح نیازمند است.

نتیجه

- ۱- تحکیم جایگاه حقوق و اخلاق پزشکی در نظام جامع سلامت؛
- ۲- توجه خاص به حقوق و اخلاق بالینی که محور اساسی و بنیادین رابطه پزشک و بیمار تلقی می‌شود و نهادینه کردن آن در متن جامعه پزشکی؛
- ۳- ایجاد و فعال‌سازی کیته‌های اخلاق بالینی در مراکز درمانی؛
- ۴- احیای حکمت و ایجاد زمینه بزرگداشت طیبیان حاذق و متخلّق به اخلاق الهی در جشنواره بین‌المللی حکمت و سلامت.

از توجه شما سپاسگزارم.

